

Рябцев Ілля Володимирович,
здобувач ступеня вищої освіти
магістр Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник: кандидат
юридичних наук, доцент, професор
кафедри досудового розслідування
Національної академії внутрішніх
справ **Зарубей В. В.**

НЕДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

У Кримінальному-процесуальному кодексі 1960 року не існувало прямого застереження, коли доказ за будь-яких обставин повинен визнаватися недопустимим. Натомість у КПК редакції 2012 року воно є. Розглянемо критерії, які застосовує Європейський суд з прав людини для визнання доказу допустимим або недопустимим, та реалізацію такого порядку в законодавстві України.

Питання допустимості доказів досить тісно пов'язане як з правом на справедливий судовий розгляд, так і з презумпцією невинуватості. Загальне правило полягає в тому, що докази, отримані неналежним або незаконним чином, не можуть братися до уваги під час розгляду справи в суді. При цьому потрібно виходити з того, що оцінка конкретного доказу з погляду допустимості чи недопустимості вирішується в кожному випадку окремо.

Так, ч. 2 ст. 87 КПК України визначає, що суд зобов'язаний визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема, такі діяння:

1) здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов;

2) отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження;

3) порушення права особи на захист;

4) отримання показань чи пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права;

5) порушення права на перехресний допит [1].

Найяскравішим випадком недотримання цієї вимоги є порушення права на повагу до приватного і сімейного життя, передбаченого ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Так, ч. 2 ст. 8 передбачає, що органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [2].

Так, у п. 43 рішення у справі «Клас та інші проти Німеччини» ЄСПЛ зазначив, що втручання не порушуватиме ст. 8 конвенції, якщо воно було здійснено «згідно із законом». Будь-який захід стеження має чітко відповідати вимогам і процедурним нормам, викладеним у законі.

Аби не суперечити ст. 8 Конвенції, втручання повинно відбуватися «згідно із законом», мати легітимну мету та бути необхідним у демократичному суспільстві для досягнення цієї мети. Вираз «передбачено законом» визначає, що втручання ґрунтувалося на внутрішньому праві.

При цьому в справі «Кривіцька та Кривіцький проти України» (п. 43 рішення) ЄСПЛ наголосив, що вислів «згідно із законом» не тільки передбачає дотримання національного права, а й стосується якості цього права, вимагаючи, щоб воно не суперечило принципу верховенства права.

Так, у п. 49 рішення у справі «Волохи проти України» зазначено: верховенство права ґрунтується на тому, що втручання органів виконавчої влади в права осіб має підлягати ефективному контролю, який зазвичай здійснюється

судовим органом як останньою інстанцією, оскільки судовий контроль дає найбільші гарантії незалежності, безсторонності та здійснення належного провадження.

Таким чином, «згідно із законом» вимагає, щоб:

– відповідний захід мав певну підставу в національному законодавстві;

– була забезпечена якість відповідного законодавства;

– воно було доступне відповідній особі, яка, крім іншого, повинна бути здатна передбачити його наслідки для себе;

– це законодавство відповідало принципу верховенства права.

Аналізуючи практику ЄСПЛ, можна виділити основні стандарти, за якими суд повинен ураховувати три основні критерії:

– інтенсивність порушення конституційних прав під час отримання доказу;

– роль доказу в стратегії обвинувачення (чим важливіша роль, тим більш недопустимим є такий доказ);

– чи підтверджуються висновки, зроблені стороною обвинувачення на підставі доказу, іншими матеріалами справи [6, с. 437].

Прикладом застосування цих критеріїв може слугувати справа «Шенк проти Швейцарії». В ній національний суд Швейцарії використав як доказ магнітофонні записи й відмовився їх визнавати недопустимими попри те, що вони отримані незаконно, оскільки не були санкціоновані компетентним судовим органом.

Шенк стверджував, що записування його телефонних розмов з паном Поті та їх використання як доказу порушує п. 1 ст. 6 Конвенції. Він також наполягав, що використання незаконно отриманих доказів достатньо для визнання судового розгляду несправедливим і що його засудження ґрунтується переважно на магнітофонному записі.

ЄСПЛ у своєму рішенні зазначив, що магнітофонний запис телефонних розмов не був єдиним доказом, на якому ґрунтувався вирок. Відмова кримінального суду виключити касету з переліку доказів пов'язана з наявністю свідчень пана Поті щодо змісту запису, а також деяких інших свідків. У рішенні неодноразово підкреслювалось, що суд виходив також з

інших доказів, які підтверджують висновок про винуватість пана Шенка, що впливає з магнітофонного запису.

Отже, ЄСПЛ зробив висновок, що використання як доказу магнітофонного запису не позбавило заявника справедливого судового розгляду і, як наслідок, не порушило п. 1 ст. 6 Конвенції.

Щодо порушень ст. 8 Конвенції суд зазначив, що ця проблема вже поглинена іншою, вже розглянутою – про використання касети під час розгляду (п. 1 ст. 6 Конвенції).

Таким чином, лише при врахуванні зазначених критеріїв ЄСПЛ може визнати вирок національного суду таким, що порушує вимоги ст. 6 Конвенції.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. – Назва з екрана.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс] : Конвенція Ради Європи від 4 листоп. 1950 р. – доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004. – Назва з екрана.

3. Клас та інші проти Німеччини [Електронний ресурс] : рішення Європейського суду з прав людини від 6 верес. 1978 р. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_093. – Назва з екрана.

4. Кривіцька та Кривіцький проти України [Електронний ресурс] : рішення Європейського суду з прав людини від 2 груд. 2010 р. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_774. – Назва з екрана.

5. Волохи проти України [Електронний ресурс] : рішення Європейського суду з прав людини від 2 листоп. 2006 р. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_138. – Назва з екрана.

6. Шевчук С. В. Судовий захист прав людини / С. В. Шевчук // Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. – 2-ге вид., виправл. і доопрац. – Київ : Реферат, 2007. – 831 с.

7. Шенк проти Швейцарії [Електронний ресурс] : рішення Європейського суду з прав людини від 12 лип. 1988 р. – Режим доступу: <https://precedent.in.ua/2016/04/09/shenk-protyv-shvejtsaryy/>. – Назва з екрана.